

Transgeneracijski prenos odnosa do avtoritete, (tuje) oblasti in do avtonomije pri Slovencih*

PETER PRAPER

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za psihologijo, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

IZVLEČEK

V času od sedemdesetih do devetdesetih let je bilo pri nas veliko raziskav in tudi špekulacij o slovenskem nacionalnem karakterju. Razlog temu najdemo v prihajajoči "pomladi naroda" na eni, in v prepoznavanju visoke stopnje socialne patologije pri Slovencih na drugi strani. Po tej plati imamo že dolgo časa mesto med razvitiimi.

Nekatere psihološke, sociološke, psihopatološke in psihoanalitične študije so odkrivala za Slovence specifične oblike agresivne zavrtosti in transformacije le-te v pasivno agresivno in avtoagresivno obliko, za kar, kot kaže, obstajajo tudi historično pogojeni socialni dejavniki.

V zadnjem času se pojavljajo psihoanalitične študije o vlogi razvojnega procesa separacije in individualizacije, ki vključuje tudi procese identifikacije. Spoznanja, ki tako nastajajo, so uporabna tudi za razumevanje odnosov med socialnimi sistemi. Pri Slovencih nam pomagajo razumeti tako iskanje svoje specifične nacionalne identitete in samostojnosti kakor tudi poskuse iskanja novih oblik zlivanja.

Psihoanalitična prizadevanja, kako doseči boljše samozavedanje, bi nam utegnila koristiti tudi na pragu vrat v Evropsko skupnost, da bi se izognili kompulzivnemu ponavljanju kontraodvisnih manevrov med težnjama po zlivanju in po separaciji.

Tranzicija se mora hkrati, ko poteka v družbenem sistemu, zgoditi tudi v naših glavah in nato v narodovi kulturi. Ne kaže je pričakovati le v ekonomskih odnosih in dosežkih. Evropski skupnosti se lahko polnopravno pridružimo le z jasno nacionalno identiteto, ki bo omogočala vzpostavljanje funkcionalnih meja.

Ključne besede: transgeneracijski prenos, Slovenci, odnos do oblasti

ABSTRACT

INTERGENERATIONAL TRANSMISSION OF RELATIONS TO (ALIEN) RULE AND AUTONOMY WITH SLOVENIANS

During 70s and 90s there were many studies and also speculations done about Slovenian national character. The reason for this interest lies in the recognition of a high degree of social pathology in Slovenian population. According to the degree of suicides, alcoholism, critically low birth rate etc., Slovenians have been

* Prispevek je bil predstavljen na 13. svetovnem kongresu iz skupinske psihoterapije, z nalovom *Annihilation, Survival, Re-creation*, v Londonu, v okviru osrednjega, ves teden trajajočega simpozija s skupnim naslovom *Transgeneracijski prenos emocij*, in je bil sprejet z velikim interesom. Članek je preveden in prirejen po angleškem izvirniku.

in the group of "the developed nations" from the beginnings of following the epidemiological data. The only exception was a relatively low rate of criminal acts.

Some psychological, sociological, psychopathological and psychoanalytic studies have discovered several inhibitions in the field of aggressiveness, transformations into passive aggressive and autoaggressive forms, historically determined by a specific social context.

Lately, psychoanalytic studies concentrate around the role of aggressiveness in the function of a separation-individuation process, including the processes of identification. This step could lead us to understanding both, either a desperate Slovenian search for separate identity and the independence, or desperate attempts for a new form of merging.

Psychoanalytical efforts to achieve a better self-awareness could be useful at the doorstep of the European Community to avoid the compulsive repetition of a counterdependent position between the needs of merging and separating.

The transition has to be found in our heads and culture rather than in economic achievements, to facilitate joining to European Community with a rather clear identity and functional boundaries.

Key words: Intergenerational transmission, Slovenians, Relation towards rule

Med slovenskimi psihologi, sociologi, filozofi in zgodovinarji je močno porasel interes za raziskovanje slovenskega nacionalnega karakterja v dveh obdobjih: od sredine šestdesetih do zgodnjih sedemdesetih let, in od poznih osemdesetih do današnjih dni. To seveda ni slučaj. Govor je o dveh sunkih razvoja slovenskega nacionalnega samozavedanja in naraščajočih prizadevanj za avtonomijo. Zato ti dve zgodovinski obdobji tudi imenujejo "Prva" in "Druga slovenska pomlad". Prva je časovno sovpadala z dobro poznano pomladjo narodov v takratni Čehoslovaški, ki jo je Sovjetska zveza s pomočjo drugih iz Varšavskega pakta grobo zadušila. Pri nas je že pred temi dogodki slovenska liberalna skupina v vodstvu Zveze komunistov zahtevala spremembe sistema in približevanje tržni ekonomiji ter političnemu pluralizmu, ki ga je skušala vpeljati v družbeno življenje skozi takratno Socialistično zvezo delovnega ljudstva. Ni bilo pričakovati, da bodo reakcije Beograda tako dramatične kakor na Čehoslovaškem, saj je na nivoju mednarodnih odnosov Tito podprl Dubčka in si ni premislil niti po intervenciji Sovjetske zveze. Toda domača politična scena je bila takšna, da je pozabil na načelno podporo liberalizaciji in izničil prizadevanja tako imenovanih slovenskih tehnokratov. Ti dogodki so pustili neizbrisno sled v slovenskem samozavedanju. Še enkrat in ponovno smo se počutili prevarane in ponižane, kar je ponovno podpihnilo znano slovensko trmoglavost upornost, ki smo jo razvili v časih več kot sto let trajajočih kmečkih uporov, usmerjenih proti tuji fevdalni oblasti. Tudi v obdobju kulminacije teh uporov, leta 1848, po znani marčevski meščanski revoluciji znotraj avstro-ogrske monarhije, ki je dokončno pometla z absolutizmom in fevdalizmom. Slovenci smo takrat predstavili sprejemljiv narodnostno politični program teritorialno zedinjene Slovenije v okvirih avstro-ogrskega imperija, bili pa smo prevarani in razočarani. Avtonomije nismo dosegli, in to samo zato, ker so se avstrijski napredni krogi ustrašili za dostop do južnih morij. Takrat ni bilo dvomov, ali Slovenci imamo kapaciteto za avtonomijo ali ne. Zgodovinski spomin na Karantanijo, samostojno kneževino v 7. in 8. stoletju z večino slovenskega prebivalstva (čeprav takrat države niso bile organizirane po etničnem

principu) je bil še živ, skupaj z izkušnjo, da je mogoče živeti v sožitju s Čehi, Slovaki, Bavarci, Langobardi, Avari in drugimi. Večni problem pa je predstavljalo dejstvo, da smo Slovenci poselili ozemlje na samem križišču med zahodom in vzhodom, med severnimi in južnimi morji, na prostoru, ki je bil izjemno pomemben vsem sosednjim, po številnosti populacije veliko večjim narodom, pa tudi tistim, bolj oddaljenim, ki pa so pošiljali na vojaške in roparske pohode svoje vojske. Odkar so se države pričele organizirati po etničnem principu, je slovensko geografsko območje bilo bojno polje, Slovenci pa, enkrat "osvobajani", drugič spet okupirani in zasluženi, so živeli razcepljeni v dve ali tri države. Nismo imeli niti lastne države niti lastnih vladarjev ali glavnega mesta na lastnem ozemlju.

Dandanes mnogi raziskovalci menijo, da so zgodovinske posebnosti postale nekatere temeljne determinante, antropološke in celo arhetipične značilnosti slovenskega narodovega značaja. Največkrat omenjajo podredljivost in ustrežljivost, hkrati pa trmasto upornost, težnjo k odcepitvi in pomanjkanje kooperativnosti.

Prva slovenska pomlad v tem stoletju je morda prišla prezgodaj, je pa vseeno prinesla nekaj sadov. Jugoslovanska ustava iz leta 1974 ni mogla mimo priznavanja večje slovenske državne avtonomije znotraj federativne Jugoslavije, vključno s pravico do razdružitve. Razumljivo je, da so srbski unitaristi po Titovi smrti skušali to ustavo premišljeno izničiti. To je sprožilo drugo slovensko pomlad, ki pa je sovpadla z izjemnimi spremembami v Evropi in svetu. Na eni strani so pričeli razpadati nekateri veliki, iracionalno organizirani sistemi, na drugi pa so že bili na pohodu intenzivni integracijski procesi. Za Slovence sta v letu 1991 ostali le še dve možni poti: spo-prijazniti se z velikosrbskim unitarizmom in se utopiti v njem, ali priboriti si samostojnost in se s polno odgovornostjo integrirati v združeno Evropsko skupnost.

VEČ O SLOVENSKEM NARODNEM ZNAČAJU

Bogate psihološke, antropološke, sociološke in filozofske diskusije o slovenski narodni zavesti in identiteti so se začele v zgodnjih sedemdesetih letih, kljub vsej pozornosti pa so to bile predvsem zbrane romantične oblike predstav o sebi kot narodu, polne predsodkov in stereotipov o tradicionalni marljivosti in gostoljubnosti Slovencev. V devetdesetih letih so se nekateri vodilni psihologi (Trstenjak, Pečjak in Musek) odločili nasloniti svoje spoznavanje narodovih karakteristik nasloniti na empirične študije. Musek (1994) ugotavlja, da stereotipi o slovenskem nacionalnem karakterju, za katerega naj bi bile značilne poteze kot: introvertiranost, depresivnost, marljivost in disciplina, pomanjkanje agresivnosti, podjetnosti in samozvesti, servilnost in podredljivost, le do neke mere ustrezajo empirično ugotovljenemu profilu. Le introvertnost in depresivnost sta izraženi močnejše kot pri drugih narodih. Na drugi strani pa nove raziskave opozarjajo na občutno višjo stopnjo psihotizma (v Eysenckovem pomenu besede), več agresivnosti, ki pa je pogosto zavrti ali obrnjena proti sebi, s tendenco dominacije, upornostjo, nagnjenostjo k brezobzirnosti, surovosti, maskulnosti, sumničavosti, sebičnosti, avanturizmu, dogmatizmu in častihlepnosti. Musek je prepričan, da je stereotip podredljivosti, servilnosti in hlapčevstva v bistvu produkt stalnih opozoril in odpora do takšnih potez in zares lahko pogosto odkrivamo, da se že pripravljenost sodelovati ali dogovarjati se, interpretira kot popustljivost in hlapčevstvo.

Kakorkoli že, vsi raziskovalci narodne zavesti in identitete, konceptov, ki sta prepletena s pojmi narodovega samozavedanja, karakterja in stereotipov, so si edini, da je vse to odvisno od zgodovinskih izkušenj in aktualne razvojne faze politične evolucije.

Psihoanalitično izvežban um pri tem naleti na vsaj dve pomembni točki. Prvič, govor je o subjektivni izkušnji in predelavi zgodovinskih dogodkov, ne o znanstveni

zgodovini. Nacionalna zgodovina je prav lahko tudi ideološka kreacija, meni A. Kovačev (1996, 1997). Ta ugotovitev je povsem primerljiva s Freudovo modrostjo, da leži pomembnost geneze posameznikovega psihičnega življenja v subjektivnih izkušnjah in asimilaciji doživljenih dogodkov in ne v objektivnih dejstvih. Subjektivne predelave determinirajo psihodinamiko notranjega prostora posameznika. Drugič, dokazi, da vse to poteka v območju specifičnih faz razvojnega procesa, nas vodijo do spoznanj, kako so v resnici prepleteni razvojni procesi posameznikov, skupin, velikih skupin ali družb kot socialnih sistemov.

SKUPINSKO ANALITIČNI PRISTOP NARODNOSTNIM VPRAŠANJEM

Pri opazovanju posameznikovega in kolektivnega samozavedanja, interesov in celo načina življenja na prvi pogled trčimo na protislovje. V atmosferi poudarjenega kolektivismu je lahko posameznik odrinjen na rob in prikrajšan; kadar se poudarja individualizem, pa to pogosto vodi v egocentrizem in pomanjkanje kooperativnosti. Kovačev (1996, 97) razmišlja o nacionalni identiteti Slovencev ter njihovi razpetosti med individualizmom in kolektivismom. Razrešitev teh nasprotij vidi v interakcionizmu. Poskusimo te fragmente razumeti v celoti razvojnih procesov.

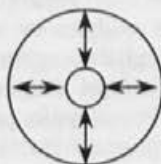
Anna Freud (1963) je uvedla v psihoanalizo koncept razvojnih linij in opozorila na prototipno razvojno linijo separacije in individualizacije, ki jo je tako predano raziskovala Margaret Mahler. To je v bistvu razvojna pot otroka iz socialne zlitosti do individualnosti in avtonomnosti, ki hkrati razrešuje nasprotja med težnjami pripadati in osvoboditi se. Raziskovanje skupinskih razvojnih procesov kaže, da si podobno utirajo pot tudi socialni sistemi v odnosu do drugih obdajajočih sistemov. Naj predstavim poenostavljen in shematičen oris, svojo variacijo na oba aspekta omenjenih razvojnih procesov.

PROCES SEPARACIJE - INDIVIDUALIZACIJE

AVTIZEM

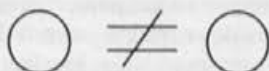

SIMBIOZA

Odvisnost
(obstajam)

SEPARACIJA
diferenciacija
prakticiranje
približevanje

Kontraodvisnost
(počnem)
reakcija

INDIVIDUALIZACIJA

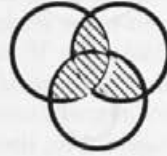
Konstantnost objekta

interakcija v paru

TRIANGULACIJA

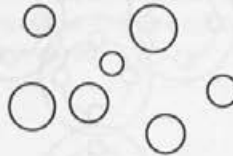
Skupinski odnosi

skupinska interakcija

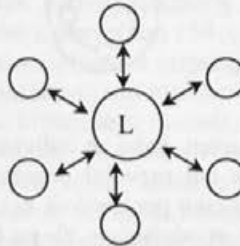
RAZVOJNI PROCES SKUPINE KOT CELOTE

NEGATIVIZEM

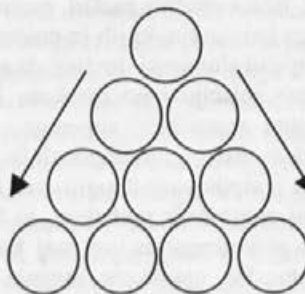
AVTIZEM

Vpostavljanje
(Forming)

ODVISNOST
(posameznik v odnosu z
vodjo)
"Obstajam"

Borba – beg
(Storming)

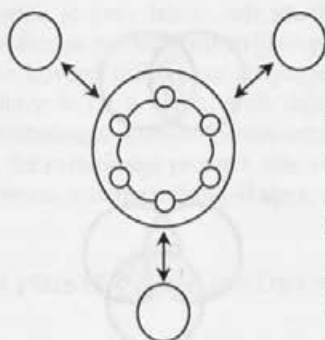
ZNOTRAJSKUPINSKI
KONFLIKT

KONTRAODVISNOST
(posameznik v borbi za
svojo pozicijo)

"Počnem"

akcija – reakcija
egocentrizem

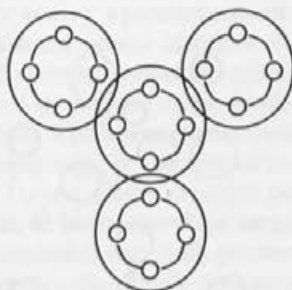
Oblikovanje norm
(Norming)

SOODVISNA SKUPINA
Celota kot objekt, očarana v
notranji povezanosti in
paranoidni poziciji navzven

ravnanje po načelu
"obstajamo v enosti"
utrjevanje zunanjih meja;
etnocentrizem

Delovna skupina
(Performing)

VZAJEMNOST
Interakcija ("počnemo v
različnosti");

interakcija posameznikov
znotraj skupine in skupine
kot celote navzven

Shemi nam pomagata razumeti, kako se individualna in skupinska identiteta (self in co-self) pri človeku pojavita kot razvojni dosežek, v katerem se na koncu oboje integrira. Brez takšnega dosežka tako posameznik kakor tudi skupina ostajata na nivoju odnosov simbiotičnega zlivanja in odvisnosti, ali pa kvečjemu v samozadostni poziciji kontraodvisne opozicionalnosti in ravnata na podlagi arhaičnih emocionalnih predpostavk.

Opisani razvojni model lahko močno razširi možnosti psihoanalitične interpretacije slovenskega nacionalnega karakterja, ki jih je pokrenil Slavoj Žižek (1982), ko je opozoril na dve posebnosti v tipični slovenski družini: da so očetje relativno odsotni, kar utesnje podaljševati simbiotično relacijo med otrokom in materjo, in da je mogoče opaziti relativno predominanten materinski superego, ki nastaja iz ukoreninjenih nostalgčnih predstav o vlogi v družini, tradicionalnih družinskih stereotipov in iz pomanjkanja ekspanzivnosti ter podpihovane ubogljivosti in pridnosti.

Musek (1994) trdi, da ni empiričnih podatkov, ki bi podprli ta sklepanja. Ugotovljene poteze potenciranega psihotizma so vse prej kot konsistentne s tako imenovanim materinskim superegom. Po njegovem mnenju moramo v psihoanalitičnih interpretacijah iti onstran klasične psihoanalize in strukturne teorije, do ego psihologije in teorije objektnih odnosov. Sam se povsem strinjam s tem mnenjem. Na podlagi izkušenj iz dolgoletnega preventivnega, s tem pa tudi raziskovalnega dela s triletnimi otroki in njihovimi družinami (epidemiološke študije so zajete v mojem doktorskem delu), lahko zaključim, da problemi prej izhajajo iz preveč obsežnih agresivnih interakcij in prepogosto motenih interakcij v simbiotični fazi razvojnega procesa primarne diade. Tako smo tolikokrat priča neugodnim modifikacijam razvojnega procesa separacije in individualizacije, da smo nekateri že pred desetletji opozarjali na epide-

mične razsežnosti. Ta opažanja nas vračajo na predstavljeno shemo. Kljub nesporno ugotovljenim razlikam med posamezniki, družinami in regijami v Sloveniji, najdemo s preventivnimi presejalnimi postopki mnogo skupnih rizičnih faktorjev. Visok odstotek otrok izraža znake manifestne ambivalence do izkušenj simbiotičnih odnosov. Tega nikakor ne kaže razlagati samo z značilnostmi odnosa med otrokom in materjo, čeprav tudi pri nas neredko naletimo na tip "velike matere", ki (kot je to opisal Roco Pisani na kongresu v Londonu) ambiciozna in posesivna prej kontrolira kakor neguje. Ne, vse to poteka v širšem socialnem kontekstu odnosov staršev v zakonu, sorodstvu in ne nazadnje socialnem okolju družine. V teh relacijah vse prepogosto naletimo na specifične razvojne zastoje v poziciji kontraodvisne opozicionalnosti. Prej kot o naključjih lahko govorimo o epidemioloških razsežnostih. Poglavitne značilnosti te pozicije ležijo v ambivalenci, ki se kaže v razpetosti med težnjo po simbiotični odvisnosti in strahom pred zlivanjem ter pred agresivno penetracijo. Najdemo tudi veliko neneutralizirane agresije in pomanjkljivo individualizacijo s selektivno, a pozitivno identifikacijo. Te karakteristike vsekakor bolje pojasnjujejo mnoga nasprotja tako imenovanega slovenskega kompleksa, ki ga opisujejo kot hkratno hlapčevstvo in neustavljivo potrebo po neodvisnosti, delavnost in discipliniranost in pomanjkanje kooperativnosti, pridnost ter ubogljivost in upornost, hvaležnost in zavist.

SVOBODA PROTI DRŽAVI

Dimitrij Rupel (1998) je kot pisatelj, sociolog in politik letos pomladi izdal zanimivo knjigo *Svoboda proti državi*, posvečeno 150. obletnici marčevske revolucije in 10. obletnici slovenske druge pomladi. Njegova razmišljanja močno podpirajo hipotezo, da imamo Slovenci opraviti s svojim razvojnim zastojem v poziciji kontraodvisnosti.

Rupel se naslanja na Berlina, britanskega filozofa, ki razlikuje med "negativno" in "pozitivno" svobodo. Negativna pomeni, da si se osvobodil nečesa ali nekoga, da sedaj nisi več podložen, suženj, da si rešen spon, odvisnosti in ovir. Pozitivna svoboda je drugačna. Pomeni, da si se opredelil za nekaj, da avtonomno in s polno odgovornostjo sprejemaš odločitve. Takšna svoboda vključuje neke vrste predanosti nekomu ali nečemu. Morda jo še najbolje označuje sam izraz avtonomija, ki izhajajoč iz grških korenov "autos" in "nomos" združuje "samo" in "upoštevanje božjih norm". To je torej položaj svobodnosti v okvirih dane realnosti in odgovornosti.

S tem v zvezi zopet trčimo na razvojni proces separacije in individualizacije, ali proces od odvisnosti do vzajemnosti, ki pa ima svoje značilne razvojne faze. Kakor najdemo med odvisnostjo in avtonomijo fazo kontraodvisnosti, tako lahko razumemo, da sta tudi negativna in pozitivna svoboda socialnih sistemov le točki razvojnega procesa, ki teče od podloženosti preko osvoboditve ali negativne svobode do opredelitve ali pozitivne svobode. Šele opredelitev za nekoga ali nekaj pomeni, da dosežemo spremembo v identiteti, ker se z nekom ali nečim identificiramo na selektivni način, brez izgubljanja avtonomije. Vendar pa je potrebno to avtonomijo z osvoboditvijo **proti** nekomu ali nečemu (proti odvisnosti) najprej doseči, saj bi se sicer s primitivno emocionalno identifikacijo zivali v odvisnosti.

S psihoanalitičnega aspekta utegne negativna svoboda predstavljati tudi razbremenitev, impulzivno odreagiranje (acting out) in primarni proces, vsidran v osnovnih predpostavkah (po Bionu) skupinskih interakcij, kar je tako zelo tipično za kontraodvisne manevre. Na drugi strani pozitivna svoboda in avtonomija dejansko pomenita naslednji korak na razvojnem kontinuumu, ki zahteva preklap na sekundarni proces in nivo delovne skupine (po Bionu), kjer notranje življenje skupine in kontaktiranje navzven krmilijo racionalni argumenti.

Rupel (1998) razlaga slovensko arhetipično pozicijo kot vztrajanje na negativni svobodi, kar nas zdaj, ko smo oblikovali lastno državo, postavlja v položaj proti lastni državi, njenim institucijam in voditeljem. S skupinsko analitičnega aspekta lahko ta položaj razumemo kot kontraodvisno pozicijo. Rupel, podobno kot drugi sociologi, navaja tudi historične determinante te značilnosti: po padcu Karantanije, v 8. stoletju, smo zmeraj imeli glavno mesto izven svojega etničnega teritorija in naši predstavniki so morali "v tujino". Vseeno pa je historični spomin na demokratične tradicije Karantanije še vedno prisoten, saj je tudi bila tako edinstvena v takratni Evropi, da je protokol ustoličevanja kneza francoski filozof in jurist v 16. stoletju podrobno opisal. Bodinovo delo pa je pritegnilo veliko pozornosti tretjega predsednika ZDA, Jeffersona, očeta ustave ZDA (Prunk, 1998). Seveda je zelo verjetno, da je današnja predstava o Karantaniji in njeni demokraciji pri Slovencih krepko idealizirana mentalna reprezentacija. Kasnejše izkušnje z demokracijo v okvirih Avstro-Ogrske in kasneje Jugoslavije, deloma pa še Avstrije, Italije ali Madžarske, so tako slabe, da je vsako dogovarjanje ali soglasje slovenskih predstavnikov v prestolnicah (v tujini) od doma bilo videti kot kolaboracija. Tukaj pa trčimo še na enega od pomembnih skupinsko dinamičnih fenomenov. Slovenci smo imeli neizmerne možnosti sovražiti, preklinjati in žaliti "tuyo" državo in njene predstavnike ali svoje "skorumpirane" predstavnike, ki so se prodali že s tem, ko so postali del državnih institucij. Tako smo lahko po mili volji eksternalizirali lastne notranje destruktivne sile, seveda pa smo zato, da bi ta destruktivnost ostala zunaj, s cepitvijo tudi vzdrževali kontraodvisen položaj v odnosu do državnih sistemov, v katere smo bili vključeni. Tako ima kontraodvisna fiksacija tudi svoj dinamični ali psihološki smisel, saj bi se sicer soočili z globokimi in arhaičnimi lastnimi (notranjimi) oblikami destruktivnosti. In res, mnogi zgodovinarji, sociologi, filozofi, psihologi in psihiatri omenjajo pri Slovencih legendarno destruktivnost in samodestruktivnost, ko govorijo o nacionalnem karakterju ali socialni patologiji - od samomorilnosti do alkoholizma in drugih odvisnosti, števila razvez, preko kritične meje znižane rodnosti itn. Te sile utegnejo biti tako uničevalne, da je Pirjevec, filozof, ki je bil v letih 1964 do 1972 idejni pobudnik slovenske prve pomladi, menil, da utegne biti tisto, kar Slovenci delamo samim sebi, pomembnejše kot tisto, kar nam delajo drugi.

Slovenska destruktivnost se prepleta z globoko polarizacijo, ki se vleče od začetkov pokristjanjevanja. Vrniti se moramo nazaj do 8. stoletja, ko je Karantanija, ogrožena od Avarov, poklicala na pomoč Bavarce, ki pa so si po zmagi nad Avari preprosto podredili Karantanijo. Iz najuglednejših slovenskih družin so vzeli sinove za talce in si tako zagotovili lojalnost Karantancev. Prav te talce so kasneje z vojsko poslali pokristjanjevat Karantance in ti so bili v Evropi v tistem času edini pokristjanjeni z ognjem in mečem (Prunk, 1998). Cerkev je tako postala naslednji objekt bodisi strastnega zlivanja (po principu primarne, primitivne emocionalne identifikacije) ali trmastega upiranja. Nepopravljiv antagonizem med krščansko konservativno in moderno levo liberalno usmeritvijo je ostal živ vse do danes in to celo v slovenskih manjšinah v Avstriji in Italiji. V samostojni Sloveniji je nasprotje, po 50 letih enopartijskega sistema, bruhnilo na dan z vso silo. Fenomeni, ki so s psihoanalitičnega vidika znak zatikanja v razvoju okrog prakticiranja in morda približevanja (po Mahlerjevi 1975), vsekakor potrjujejo Musekovo (1994) domnevo o zvišanem psihotizmu pri Slovencih in navajajo na domnevo, da gre za transgeneracijski prenos elementov mejne organizacije osebnosti v takšnih razsežnostih, da so ti fenomeni prepoznavni v slovenski temeljni "nacionalni strukturi osebnosti".

OSAMOSVOJITEV KOT ZA RAZVOJNO FAZO SPECIFIČNI ZGODOVINSKI TRENUTEK

Slovenci smo vedno premogli kar visoko stopnjo samozavedanja, vključno z zavedanjem svojih problematičnih potez v nacionalnem karakterju. Dolga stoletja, ko je obramba samostojnosti z vojaškimi sredstvi bila nemogoča, smo bitko za preživetje bojevali s kulturnimi gibanji, posebej še z literaturo, s čimer smo branili slovenski jezik. Pričelo se je s protestantsko reformacijo, v času vstajajočega humanizma v 16. stoletju, ko je Trubar po 22 letih naporov uspel natisniti biblijo v slovenščini (leta 1577, kar je bilo za evropske razmere zelo zgodaj). (Prunk, 1998). Kulturna avtonomija je dosegla vrhunec v 19. stoletju z deli Prešerna in Cankarja, v obdobju, ko je bil tudi pritisk sistematičnega potujčevanja z germansko - avstrijske in italijanske strani najmočnejši. Leta 1844 (po Prunk, 1998) je Koseski v pesmi, posvečeni cesarju Ferdinandu, prvič v zgodovini uporabil ime Slovenija. V istem času je Prešeren s pomočjo svoje liberalne skupine obranil enoten slovenski jezik proti ilirističnim tendencam zlivanja slovenskega jezika s hrvaškim. S svojo odlično poezijo je tudi neposredno dokazal kapaciteto slovenskega jezika, ki tako ni več jezik hlapcev, kar je bilo izjemnega pomena za nastajanje slovenske elite. Pred tem časom je namreč gornji sloj prebivalstva uporabljal francoščino, nemščino ali italijanščino, s čimer je izgubljal slovensko identiteto.

Prešeren in Cankar sta bila tudi politično razmišljajoča intelektualca. Prešernova Zdravljica izraža njegovo razumevanje svobode kot avtonomne koeksistence z vsemi avtonomnimi sosedi. Tako že v svojem času kaže pot iz kontraodvisne pozicije do avtonomije in sožitja. Cankar pa po svoje opozarja na temnejšo stran slovenskega egalitarnega nagibanja k zlivanju ali obračanja v nasprotje, v diferenciacijo z opozicionalnostjo. Njegov hlapec Jernej, simbol Slovenca, zahteva zase enake pravice, kot jih ima njegov gospodar. Ko mu gospodar, simbol tuje oblasti, to odreče, Jernej zažge gospodarjevo hišo in s tem hkrati svoj dom. Rupel, meni, da je to bistvo zgodbe o slovenskem modelu enakosti in, lahko dodamo, hkrati tudi "avtonomije". (Rupel, 1998).

Omenjena ekstrema kontraodvisnosti imata gotovo tudi politične in razvojne konsekvence. Vodopivec (1996, po Rupel, 1998) meni, da slovensko nagibanje k servilnosti in istočasni protest proti njej kažeta pomanjkanje trdnih političnih stališč, politično nestanovitnost in psevdoprilagodljivost, ki je karakteristična za družbe s šibko elito. Svetlik se strinja s to ugotovitvijo in meni, da paralelno servilnosti in borbi proti njej najdemo še razcep kot pomanjkanje ekonomske elite, ki bi znala funkcionirati po racionalnem principu. Tudi tukaj najdemo korenine v zgodovinskem dejstvu, da se je slovenska elita v preteklosti vedno potujčila po jeziku in narodni identiteti, zato pri Slovencih še danes ne prenesemo notranje diferenciacije. Z vidika skupinsko analitičnih principov razvojnega procesa je potemtakem malo možnosti, da bi kot socialni sistem presegli funkcioniranje po osnovnih predpostavkah (Bion, 1961), to je po principu arhaičnih emocij, in napredovali do faze funkcionalne delovne skupine, ki deluje po principu racionalnosti. Ta razvojni korak namreč zahteva podporo notranji diferenciaciji ob ohranjanju notranje kohezivnosti, pri čemer lahko vsaka elita postane pomembno vozlišče v mreži socialnih interakcij.

Cankarju je bilo povsem jasno, da bomo Slovenci živeli avtonomno ali pa sploh ne bomo preživeli. Dejal je, da smo bratje z južnimi Slovani po jeziku, a tujci po kulturi, hkrati pa kulturno zelo blizu Avstrijcem, katerim pa smo tujci po jeziku. Kako najti prostor vmes, bo zelo zahtevna naloga.

Pirjevec v zgodnjih šestdesetih letih (Rupel, 1998) ni bil najbolj srečen, ker smo Slovenci v preteklosti gojili kulturno avtonomijo kot metaforo za politično avtonomijo. Kulturno gibanje je v tem kontekstu mogoče razumeti tudi kot znamenje zavrtega

narodnoobrambnega gibanja. "Bilo je preveč obrambe proti in premalo ekspanzije, da bi segli onstran sebe (Rupel, 1998). Pirjevec je pri tem opozarjal tudi na to, da kaže skrbno razlikovati med patriotizmom in nacionalizmom. In res tudi s skupinsko analitičnega vidika prepoznamo nacionalizem kot etnocentrizem, ki ni nič drugega kot patološka struktura, kot razvojna modifikacija procesa separacije in individualizacije celotnega socialnega sistema, ki se kaže v psevdoindividualizaciji, samozadostnosti. Patriotizem, za razliko od nacionalizma, namreč zahteva ne le dovoljevanje, ampak podporo specifičnim razvojnim razlikam in kooperativnost različnih in avtonomnih. Pirjevec je iskal razrešitev slovenskega narodnega vprašanja na način, ki bi podpiral hkrati nacionalno in kozmopolitsko identifikacijo. Problem je rešljiv le z integracijo antagonizmov med principom narodne pripadnosti in principom mednarodne moderne racionalizacije in funkcionalizacije. To je bilo Slovencem prezentno že dolgo pred osamosvojitvijo.

Videti je torej, da so slovenski intelektualci prepoznali bližajoči se, za razvojno fazo specifični zgodovinski trenutek in si tudi naložili za fazo specifične naloge. Ko so pobudili drugo slovensko pomlad, so po mnenju Rupla, enega njenih protagonistov, vedeli, da rešitev za slovenski narod leži v vključevanju v združeno Evropsko skupnost direktno iz Ljubljane. V tej ideji tudi ni bilo nič protizakonitega. Če bi iz jugoslovanske ustave iz leta 1974 izbrisali zapise o vodilni vlogi Zveze komunistov, bi se v njej pokazala le konfederativna država z eksplicitnim principom samoodločbe in pravico do združitve (Rupel, 1998).

Leta 1988, ko so pričela prihajati v Jugoslaviji nasprotja na površino, smo tudi slovenski psihologi imeli svoje letno posvetovanje z aktualno tematiko Psihologija in družbena kriza. Takrat sem tudi sam napovedal, da bomo v naslednjih letih doživeli bodisi močan razvojni sunek naprej, ali pa bomo zabredli v katastrofo (Praper, 1990). Sedaj lahko pogledamo nazaj. Bili smo zelo blizu katastrofi, toda zmogli smo dovolj moči, da obrnemo nov list zgodovine v spoznanju, kot pravi Musek (1994), da lahko narod realizira svojo popolno nacionalno zavest in identiteto le preko tega, da organizira svojo lastno državo in šele potem je pripravljen svobodno sodelovati in se polno udeleževati v delovanju internacionalnih ali supernacionalnih sistemov. Slovenci smo imeli veliko izkušenj z multinacionalnimi sistemi, a le malo s pozicije polne avtonomije.

Opisana opažanja se izrazito skladajo z osnovnimi zakonitostmi razvojnega procesa separacije in individualizacije ter skupinskega razvojnega procesa od osnovnih predpostavk do funkcionalne delovne skupine. Tisto, česar bi se Slovenci morali zavedati, je to, da smo v svojem razvojnem procesu še vedno na zelo krhkih točkah. Priča smo mnogim regresivnim tendencam. Nekatere raziskave iz 95. in 96. leta, ki jih navaja Rupel (1998), kažejo, da večina populacije fantazira o tem, kako bi močan voditelj bolj ustrežal kakor demokracija. Hkrati pa se je v tem času ponujal takšen kandidat, pa se je pri volitvah pokazal tradicionalen odpor Slovencev do vsake avtokracije. Kandidat je bil hudo poražen.

Zavedati se moramo, da je kriza nacionalne identitete pri Slovencih še vedno prisotna. To je, kljub nekolikšni ekonomski prednosti v primerjavi z ostalimi državami v tranziciji, gotovo naša pomanjkljivost. Lahko razumemo, da so psihološke meje Slovencev v Evropi neizogibno močnejše kot na primer za Britance, Francoze ali Nemce, ki postajajo Evropejci, ne da bi se jim bilo potrebno učiti tujega jezika. Logično je tudi to, da je zaradi majhnosti slovenskega teritorija in populacije, kakor tudi zaradi zgodovinskega dejstva, da je kar petina Slovencev ostala v sosednjih državah in do danes že dodobra izginila, za Slovenca predstava o svobodi prej svoboda gospodarja na svoji zemlji kakor svoboda gibanja (Rupel, 1998). V psihoanalitičnem jeziku lahko rečemo tudi, da nas bolj definira pojem "obstajati" (being - po Winnicottu) kakor pojem "delovati" (doing). V teh okvirih lahko najdemo razlago za strah, da bodo Evropejci

pokupili slovensko zemljo, kakor tudi pojasnilo za odpor do tega, da bi cerkvi vračali premoženje v naravi. V zgodovinski zavesti Slovencev je izguba zemlje pomenila izgubo nacionalne identitete. Tukaj najdemo razloge, zakaj Slovenci razmišljamo o Evropi na način, na kakršnega so drugi razmišljali pred petdesetimi leti. Meje, kot jih mi postavljamo, so prepogosto bariere za zaščito slovenske posebnosti in neodvisnosti in premalokdaj priložnost za vzpostavljanje odnosov in interakcije med samostojnimi. Toda, kot je v psihoanalizi znano, ne more biti sekundarnega procesa brez predhodnega primarnega procesa, in kaže, da tudi ne more biti pozitivne svobode brez predhodne negativne svobode. Tako tudi ni resničnega sodelovanja brez predhodne individualizacije. Dobili smo bitko za zagotovitev obstoja naroda in uspeli smo organizirati samostojno državo. Sedaj nas čaka razvojna naloga oblikovanja kulture in civilizacije integracije in sodelovanja. To pa moramo pričeti z notranjo diferenciacijo in individualizacijo, z razvojem avtonomije različnih regij, elit in drugih mikrosistemov, do posameznika.

Obstaja nekaj možnosti kompulzivne repetitije. Sedaj je naša prestolnica Ljubljana in iz naših vrst izvoljeni predstavniki institucij naše države sedijo tukaj, za vogalom. Problematično je preklinjati lastno državo in pljuvati po voditeljih, ki smo jih sami izvolili. To bi pomenilo, da sprejemamo nazaj slabe dele sebe, ki smo se jih poskušali s pomočjo projekcije znebiti. Tako bi zopet nastali problemi s tem, kako obdržati o sebi dovolj dobre predstave. Opažen in zastrašujoč porast samodestruktivnega vedenja v zadnjih letih je morda eden od aspektov takšnega procesa. Lahko bi se zgodilo, da pričnemo uporabljati predstave o evropski administraciji po starem vzorcu, da postane Bruselj grešni kozel za pozunanjanje naših notranjih destruktivnih vsebin. Seveda tudi prebivalci drugih evropskih držav niso cepljeni proti tej bolezni. Tako so ponovne cepitve in preštevanja stalna nevarnost. Tisto, kar potrebujemo Slovenci v tem trenutku, sta čas in naklonjena podpora za notranjo rast, diferenciacijo in individualizacijo prek točk odvisnosti in kontraodvisnosti, onstran funkcioniranja po temeljnih predpostavkah, do nivoja funkcionalnega delovnega sistema. Šaljiva interpretacija Slovenije kot Sluwe-nije, ki se je pojavila v ZDA, ni brez resnega opozorila, toda vsak razvojni proces zahteva svoj čas. Tudi Evropska skupnost bi morala upoštevati spoznanja, da lahko države kandidatke izpeljejo razvojne naloge le znotraj dobre interakcije, kakor tudi otrok izpelje svoj razvoj avtonomije znotraj družine. Pri tem je pomembna tudi zunanja stvarnost, da smo Slovenci skupaj s Hrvati na samem robu trčenja civilizacij - katoliške, pravoslavne in islama (Huntington, 1996).

S preskokom na nivo organizirane samostojne države smo si Slovenci ustvarili možnosti, da končno presežemo transgeneracijsko utirjen odnos do avtoritete države in oblasti, da opustimo kontraodvisno vztrajanje pri negativni svobodi in prek resnične avtonomije, prek pozitivne svobode sprejmemo odgovornost za sožitje.

VIRI

- Bion, W. (1959), *Experiences in Groups*. New York: Basic Books.
- Freud, A. (1963), *The Concept of Developmental Lines - The Psychoanalytic Study of the Child*, 13: 92-124, New York: International Universities Press.
- Huntington, S. P. (1996), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Kovačev, A. N. (1996), *Identiteta med individualizacijo in kolektivizacijo. Psihološka obzorja (Horizons of Psychology)*, Vol. 5, No. 3, (p. 49-68).

- Kovačev, A. N. (1997), Nacionalna identiteta in slovenski avtostereotip. Psihološka obzorja (Horizons of Psychology), Vol. 6, No. 4, (p. 49-64).
- Mahler, M., Pine, F., Bergman, A. (1975), The Psychological Birth of Human Infant. London: Hutchinson of London.
- Musek, J. (1994), Psihološki portret Slovencev. Ljubljana: Znanstveno publicistično središče.
- Pisani, R. (1998), The Great Mother and the Great Father Archetype in the Median Group. Presented at the 13th International Congress of Group Psychotherapy, London.
- Praper, P. (1990), Mentalno higienski vidiki družbene krize. Posvetovanje psihologov slovenije, Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije (215-220).
- Praper, P. (1995), Tako majhen, pa že nervozen!? Zmoti in resnica o nevrozi pri otroku. Nova Gorica: Educa.
- Prunk, J. (1998), Kratka zgodovina Slovenije. Ljubljana: Založba Grad.
- Rupel, D. (1998), Svoboda proti državi. Ljubljana: Znanstvena knjižnica FDV.